

Wyrok z dnia 24 kwietnia 2008 r.

II UK 235/07

Uprawnionym członkom rodziny przysługuje renta rodzinna po zmarłym ubezpieczonym nawet wtedy, gdy sam zmarły nie miał uprawnień do renty, nie będąc faktycznie osobą całkowicie niezdolną do pracy (art. 65 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.).

Przewodniczący SSN Zbigniew Myszk, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera (sprawozdawca), Herbert Szurgacz.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 24 kwietnia 2008 r. sprawy z wniosku Mieczysława J. działającego na rzecz małoletniego Jacka J. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w L. o rentę rodzinną, na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 7 marca 2007 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e n i e

Decyzjami z 15 kwietnia 2005 r. oraz z 6 czerwca 2005 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w L. odmówił wnioskodawcy Mieczysławowi J., działającemu na rzecz małoletniego syna Jacka J., prawa do renty rodzinnej po zmarłej Barbarze J. z tej przyczyny, że zmarła nie spełniała warunku posiadania pięcioletniego okresu ubezpieczenia w czasie dziesięciu lat przed śmiercią.

Odwołanie od decyzji wniósł wnioskodawca, działający na rzecz małoletniego syna, który podniósł, że wspólnie z żoną „przepracowali” 40 lat, opłacając składki na ubezpieczenia społeczne, stąd po jej śmierci przysługuje prawo do renty rodzinnej jemu i ich małoletniemu dziecku.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie i wyjaśnił, że odmówił ubezpieczonemu prawa do renty rodzinnej po zmarłej Barbarze J., po-

nieważ w chwili śmierci nie miała ona ustalonego prawa do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy ani też nie spełniała warunków do uzyskania jednego z tych świadczeń.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Jeleniej Górze wyrokiem z 29 września 2005 r. [...] oddalił odwołanie wnioskodawcy od decyzji organu rentowego. Sąd podniósł, że kwestią sporną między stronami była okoliczność, czy w dacie śmierci Barbara J. spełniała warunki wymagane do ustalenia prawa do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy. Sąd Okręgowy ustalił, że żona wnioskodawcy przed śmiercią nie pobierała renty z tytułu niezdolności do pracy ani emerytury, nie miała również prawa do emerytury ze względu na wiek. Zdaniem Sądu, konieczną przesłanką ustalenia prawa do renty rodzinnej było spełnienie przez zmarłą wszystkich warunków niezbędnych do ustalenia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy (przy założeniu, że osoba zmarła była w chwili śmierci całkowicie niezdolna do pracy). Sąd stwierdził, że ponieważ zmarła Barbara J. posiadała okres ubezpieczenia wynoszący powyżej 20 lat, pozostawała do udowodnienia niezbędna przesłanka wykazania pięcioletniego okresu ubezpieczenia w dziesięcioleciu bezpośrednio poprzedzającym datę zgonu, ponieważ stosownie do art. 58 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm., zwanej dalej „ustawą o emeryturach i rentach”) warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, w myśl art. 57 ust. 1 pkt 2 tej ustawy, uważa się za spełniony, gdy ubezpieczony osiągnął okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 5 lat - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 30 lat. Okres ten powinien przypadać w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed powstaniem niezdolności do pracy - w tym przypadku przed datą zgonu (art. 58 ust. 2 ustawy). W ocenie Sądu Okręgowego powoływanie się przez wnioskodawcę na przeszło dwudziestoletni okres ubezpieczenia zmarłej nie mogło mieć wpływu na rozstrzygnięcie, ponieważ okres tego zatrudnienia nie przypadał w ostatnim dziesięcioleciu przed jej śmiercią. Sąd pierwszej instancji powołał się przy tym na orzecznictwo Sądu Najwyższego (między innymi na wyrok z 24 stycznia 2001 r., II UKN 122/00, OSNAPiUS 2002 nr 18, poz. 440 i powołane w nim orzeczenia).

W wyniku apelacji wniesionej przez wnioskodawcę Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wyrokiem z 7 marca 2007 r. [...] zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego i poprzedzające go decyzje organu rentowego w ten sposób, że przyznał małoletnie-

mu Jackowi J. prawo do renty rodzinnej po zmarłej matce Barbarze J. od dnia 25 marca 2005 r., czyli od dnia jej śmierci. Sąd Apelacyjny ustalił, że zmarła Barbara J. pozostawiła po sobie syna Jacka J. urodzonego 27 marca 1995 r. Z uzasadnienia decyzji organu rentowego z 6 czerwca 2005 r. wynika, że Barbara J. miała 17 lat 5 miesięcy i 25 dni okresów składkowych oraz 3 lata 6 miesięcy i 17 dni okresów nieskładkowych (czyli ponad 20 lat okresów składkowych i nieskładkowych).

Sąd Apelacyjny przyjął, że w sprawie miała zastosowanie uchwała Sądu Najwyższego z 23 marca 2006 r., I UZP 5/05 (OSNP 2006 nr 19-20, poz. 305), zgodnie z którą, renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy (art. 57 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych), bez potrzeby wykazywania przewidzianego w art. 58 ust. 2 tej ustawy pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego przypadającego w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy. Stąd, w ocenie Sądu drugiej instancji, spełnione zostały warunki prawa do renty rodzinnej dla Jacka J. po zmarłej matce Barbarze J., określone w art. 65 ust. 1 i ust. 2 oraz w art. 68 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł pełnomocnik organu rentowego, zaskarżając wyrok ten w całości. Skarga kasacyjna oparta została na podstawie naruszenia prawa materialnego przez jego błędną wykładnię, a w szczególności: 1) art. 65 ust. 1, art. 57 i art. 58 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, poprzez przyznanie ubezpieczonemu prawa do renty rodzinnej, pomimo że zmarła matka ubezpieczonego w chwili śmierci nie spełniała warunków wymaganych do uzyskania renty z tytułu niezdolności do pracy, gdyż w ostatnim dziesięcioleciu przed śmiercią nie miała wymaganego pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego; 2) art. 100 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, poprzez przyznanie ubezpieczonemu prawa do renty rodzinnej w sytuacji, gdy jego zmarła matka nie spełniała wszystkich warunków do nabycia prawa do renty, w szczególności określonych w art. 58 ust. 2 tej ustawy.

Jako okoliczność uzasadniająca rozpoznanie skargi kasacyjnej pełnomocnik skarżącego powołał rażące naruszenie przez Sąd Apelacyjny art. 65 ust.1, art. 57 i

art. 58 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, poprzez przyznanie ubezpieczonemu prawa do renty rodzinnej w sytuacji, gdy jego zmarła matka w chwili śmierci nie spełniała warunków wymaganych do uzyskania renty z tytułu niezdolności do pracy, gdyż w ostatnim dziesięcioleciu przed śmiercią nie miała wymaganego pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego. Skarżący podniósł, że na tle stanu faktycznego przedmiotowej sprawy istnieje konieczność rozstrzygnięcia istotnego zagadnienia prawnego, mającego zasadnicze znaczenie dla organu rentowego, przy rozpoznawaniu w przyszłości podobnych spraw, a sprowadzającego się do wyjaśnienia kwestii, czy prawo do renty rodzinnej przysługuje uprawnionemu członkowi rodziny osoby, która w chwili śmierci udowodniła okres składkowy i nieskładkowy wynoszący 20 lat dla kobiety oraz jest całkowicie niezdolna do pracy (art. 57 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach), bez potrzeby wykazywania przewidzianego w art. 58 ust. 2 tej ustawy pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego, przypadającego w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed śmiercią tej osoby.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, ewentualnie o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania ubezpieczonego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie ma usprawiedliwionych podstaw. Zmarła Barbara J. w chwili śmierci, czyli 25 marca 2005 r., nie spełniała warunku z art. 58 ust. 2 w związku z art. 57 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy o emeryturach i rentach, ponieważ przed datą zgonu - traktowaną jak data powstania niezdolności do pracy (art. 65 ust. 2 tej ustawy) - w okresie od 25 marca 1995 r. do 25 marca 2005 r. miała udokumentowany jedynie 1 rok, 7 miesięcy i 19 dni okresów składkowych i nieskładkowych zamiast wymaganych 5 lat okresów składkowych i nieskładkowych. Mimo tego ustalenia możliwe jednak było przyznanie małoletniemu synowi zmarłej Jackowi J. renty rodzinnej na podstawie art. 65 w związku z art. 68 ustawy o emeryturach i rentach.

Zgodnie z art. 65 ustawy o emeryturach i rentach, renta rodzinna przysługuje uprawnionym członkom rodziny osoby, która w chwili śmierci miała ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy lub spełniała warunki wymagane do uzyskania jednego z tych świadczeń. Zmarła Barbara J. nie miała ustalonego

prawa do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy i świadczenia takiego nie pobierała. Można natomiast przyjąć, że chociaż nie pobierała żadnego z tych świadczeń i nie miała ustalonego do niego prawa, to - przyjmując swoistą fikcję prawną (wynikającą z art. 65 ust. 2 ustawy) - spełniała warunki do uzyskania jednego z tych świadczeń. Zgodnie bowiem z art. 65 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach, przy ocenie prawa do renty rodzinnej przyjmuje się, że osoba zmarła była całkowicie niezdolna do pracy. Wynika z tego, że w przypadku rozważania spełnienia przesłanek do przyznania prawa do renty rodzinnej zmarłego ubezpieczonego traktuje się tak jak osobę całkowicie niezdolną do pracy, choćby faktycznie taką osobą zmarły ubezpieczony nie był. Przytoczona fikcja prawna - że zmarły ubezpieczony był całkowicie niezdolny do pracy - dotyczy tylko ustalenia prawa do renty rodzinnej po zmarłym i obowiązuje tylko dla celów przyznania prawa do renty rodzinnej uprawnionym członkom rodziny zmarłego. Z fikcji tej wynika następujący wniosek - gdyby osoba zmarła miała się ubiegać dla siebie o emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy, to być może nie przyznano by jej takiego prawa, choćby ze względu na niespełnienie ustawowego wymagania co do osiągnięcia odpowiedniego wieku (w przypadku emerytury) lub braku ustalonej niezdolności do pracy oraz odpowiednich okresów składkowych i nieskładkowych (w przypadku renty z tytułu niezdolności do pracy - art. 58 ust. 1 ustawy) w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy, o jakim stanowi art. 56 ust. 2 ustawy. Ponieważ jednak chodzi o rentę rodzinną dla uprawnionego członka rodziny zmarłego ubezpieczonego (przede wszystkim dla małoletniego lub uczącego się jeszcze dziecka - art. 68 ustawy), możliwe jest przyjęcie, że zostały spełnione warunki do przyznania tej renty, mimo niespełnienia przez zmarłego warunku z art. 58 ust. 2 ustawy. Art. 65 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach wprowadza fikcję całkowitej niezdolności do pracy osoby zmarłej w celu umożliwienia nabycia renty rodzinnej osobom uprawnionym do tej renty. Po zmarłym przysługuje renta rodzina nawet wtedy, gdyby sam zmarły nie miał uprawnień do renty, nie będąc faktycznie osobą całkowicie niezdolną do pracy.

Co prawda, prawo do renty rodzinnej jest prawem pochodnym w stosunku do uprawnień osoby ubezpieczonej, wynikającym z jej uprawnień do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy, a zatem brak uprawnień do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy pociąga za sobą również brak uprawnień członków rodziny zmarłego ubezpieczonego do renty rodzinnej po nim, ponieważ świadczenie to nie

jest świadczeniem przyznawanym z uwagi na potrzeby, nawet najbardziej uzasadnione, uprawnionego członka rodziny zmarłego, ale świadczeniem zależnym od okresów opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, jednak nie można tracić z pola widzenia funkcji renty rodzinnej - zapewnienia środków utrzymania krewnym i powinowatym (przede wszystkim małoletnim dzieciom), którzy nie są w stanie samodzielnie się utrzymać. Ta funkcja renty rodzinnej determinuje wykładnię przepisów dotyczących spełnienia warunków do jej otrzymania.

Przy wykładni art. 65 w związku z art. 57 i 58 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych należy uwzględnić stanowisko wyrażone w uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 23 marca 2006 r., I UZP 5/05 (OSNP 2006 nr 19-20, poz. 305). W uchwale tej Sąd Najwyższy stwierdził, że renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy (art. 57 ust. 2 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach), bez potrzeby wykazywania przewidzianego w art. 58 ust. 2 tej ustawy pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego przypadającego w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że art. 57 ustawy o emeryturach i rentach - po nowelizacji wprowadzonej ustawą z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz.U. Nr 135, poz. 1268 ze zm.) - składa się z dwu części nie tylko w znaczeniu formalnym (ust. 1 i ust. 2), ale również w znaczeniu merytorycznym. Przepis art. 57 ust. 1 określa dotychczasowe (wcześniej uregulowane) przesłanki prawa do renty. Z kolei art. 57 ust. 2 stanowi, że przepisu ust. 1 pkt 3, określającego czas powstania niezdolności do pracy, nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy. Ustalając treść normatywną art. 57 ust. 2 w jego pełnym brzmieniu, należy dojść do wniosku, że w odniesieniu do osób, o których mowa w tym przepisie (czyli całkowicie niezdolnych do pracy), ustawodawca zrezygnował nie tylko z wymagania, aby niezdolność do pracy powstała w okresach wymienionych w ust. 1 pkt 3, ale ponadto określił w sposób szczególny wymagany dla nabycia przez nich prawa do renty okres składkowy i nieskładkowy oraz stopień niezdolności do pracy. Określony w art. 57 ust. 2 minimalny wymagany okres składkowy i nieskładkowy spełnia przewidziany w ust. 1 pkt 2 warunek uzyskania prawa do renty w postaci posiadania wymaganego okresu

składkowego i nieskładkowego. Uzasadnia to wniosek, że art. 57 ust. 2 w sposób szczególny - w porównaniu do przesłanek (warunków) przewidzianych w art. 57 ust. 1 - określa przesłanki nabycia prawa do renty osoby całkowicie niezdolnej do pracy. Jest to uregulowanie nie tylko szczególne, ale również wyczerpujące - w tym znaczeniu, że w przypadku osób całkowicie niezdolnych do pracy nie jest wymagane wykazanie spełnienia warunku wynikającego z art. 58 ust. 2 ustawy, czyli pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego przypadającego w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy.

Wymagany okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach, określa art. 58, według którego warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, zgodnie z art. 57 ust. 1 pkt 2, uważa się za spełniony, gdy ubezpieczony osiągnął okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej określoną ilość lat w zależności od wieku, w którym powstała niezdolność do pracy; np. okres ten wynosi 5 lat, jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 30 lat. Przepis art. 58 ust. 1 nie odnosi się do art. 57 ust. 2, który samodzielnie określił minimalny okres składkowy i nieskładkowy w przypadku ubezpieczonego, który jest całkowicie niezdolny do pracy. Tym samym, w odniesieniu do kręgu osób, o których mowa w art. 57 ust. 2, nie znajduje zastosowania art. 58 ust. 2, który w przypadku osób w wieku powyżej 30 lat wymaga, aby pięcioletni okres zatrudnienia przypadał w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy. Powyższa wykładnia art. 57 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach może znaleźć zastosowanie także w odniesieniu do przesłanek uzyskania prawa do renty rodzinnej, ponieważ zgodnie z art. 65 ust. 2 tej ustawy przy ocenie prawa do renty rodzinnej przyjmuje się, że osoba zmarła była całkowicie niezdolna do pracy.

Ze względu na społeczno-gospodarcze znaczenie rent (także rent rodzinnych) wykładnia przepisów określających przesłanki nabycia prawa do renty musi być dokonywana ze szczególną ostrożnością. Wymaga to skonfrontowania rezultatów wykładni logiczno-językowej i systemowej z wykładnią funkcjonalną. Otwarcie drogi dla uzyskania prawa do renty rodzinnej dla szerszej kategorii osób niż to wynika bezpośrednio z regulacji ustawowych mogłoby naruszyć równowagę systemu ubezpieczenia rentowego. W kontekście regulacji przewidzianej w art. 57 ust. 2 w związku z art. 65 ust. 2 ustawy emeryturach i rentach niebezpieczeństwo takie nie zachodzi ze

względu na surowe warunki uzyskania prawa do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy, przede wszystkim długi staż pracy, równy wymaganiom przewidzianym dla uzyskania prawa do emerytury. Uzasadnia to przyznanie renty rodzinnej osobom uprawnionym do otrzymania tej renty, jeżeli zmarły ubezpieczony (traktowany tak jakby był całkowicie niezdolny do pracy - art. 65 ust. 2 ustawy) miał długi staż pracy, równy wymaganiom ustanowionym dla uzyskania prawa do emerytury.

Pozwala to na sformułowanie tezy, że prawo do renty rodzinnej przysługuje uprawnionemu członkowi rodziny osoby, która w chwili śmierci miała udowodniony okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz była całkowicie niezdolna do pracy (art. 57 ust. 2 w związku z art. 65 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych), bez potrzeby wykazywania przewidzianego w art. 58 ust. 2 tej ustawy pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego, przypadającego w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed śmiercią tej osoby.

Zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego - aczkolwiek nadmiernie lakonicznie uzasadniony - odpowiada zatem prawu i przedstawionej powyżej wykładni adekwatnych przepisów ustawy o emeryturach i rentach.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

=====